

Studiedag Relief 9-10-2014
Deelsessie Mijn leven in kaart

-Werken als geestelijk verzorger in een woon zorg centrum in Amsterdam Zuid-Oost.

Ik wil u heel kort in vogelvlucht iets vertellen over de plek waar ik werk en hoe we in de loop der jaren bezig zijn geweest met diversiteit en dan ingaan op de pilot: Mijn leven in kaart, met een gespreksgroep voor Surinaamse ouderen. Hierbij zal ik niet ingaan op allerlei praktische zaken, omdat die in de handleiding van de methode duidelijk beschreven staan, maar iets vertellen over wat de groepsgesprekken met Surinaamse ouderen hebben opgeleverd, o.a in vergelijking met de al bestaande heterogene gespreksgroepen met ouderen.

De Venser is een woon zorg en -werk gemeenschap waar een grote diversiteit is onder medewerkers en bewoners, De mensen die in de Venser wonen en werken zijn een afspiegeling van de diversiteit in een stad als Amsterdam en zeker Amsterdam Zuid-Oost (Bijlmermeer). Diversiteit qua waar mensen oorspronkelijk vandaan komen, qua levensstijlen (we hebben ook een doelgroep met ex dak en - thuislozen, drugsverslaafden). Qua sexuele geaardheid.

We hebben sinds 3 jaar het *Roze loper label*; Een certificaat/keurmerk wat gaat over dat we als zorginstelling aandacht besteden aan diversiteit. Dat we zoeken naar wegen om binnen de zorg cultuursensitief te werken, dat er activiteiten zijn die bij de diversiteit van de mensen aansluiten, dat er scholing is over diversiteit voor medewerkers en vrijwilligers. Dit jaar is het keurmerk van de *Roze loper* opnieuw verlengt, maar het blijft natuurlijk een constante inspanning en een soort van “state of mind” vragen, om diversiteit onder de aandacht te brengen, bespreekbaar te maken en om er bewust bij aan te sluiten.

De Pilot; Mijn leven in kaart; met ouderen migranten in gesprek over hun levensverhaal, heeft een grote bijdrage geleverd aan verdere gedachtevorming over het omgaan met diversiteit. De zeven groepsgesprekken met Surinaamse ouderen over hun levensverhaal, heeft duidelijk gemaakt dat er veel te zeggen valt om groepsgesprekken te voeren met Surinaamse ouderen alleen.

Tot dan toe, zag ik eerlijk gezegd de noodzaak van aparte groepsgesprekken voor Surinaamse ouderen niet zozeer.

Bij ons in De Venser is het door de jaren heen steeds een discussie geweest en die is nog volop gaande of er voor de Surinaamse bewoners aparte voorzieningen zouden moeten zijn.

Een voorbeeld daarvan is de Palmentuin, die we jaren geleden gestart zijn en waar uiteindelijk op terug gekomen is. Hierbij ging het om een gang in het gebouw met alleen woningen voor Surinaamse ouderen, vanuit het idee dat het bij zou dragen aan het welzijn van deze ouderen om samen op een gang te wonen. Dit bleek uiteindelijk weinig extra's op te leveren. Met regelmaat kwam het voor dat Surinaamse ouderen niet kozen voor een appartement in die gang, maar op een andere etage. Met regelmaat werd door de mensen aangegeven, dat men gewend was om in Suriname met verschillende bevolkingsgroepen samen te leven of dat men zich zodanig thuis voelt in Nederland, dat de behoefte bij elkaar te wonen, niet vanzelfsprekend is. Ook bleek door de jaren heen, dat wanneer we aandacht besteden aan de Surinaamse feestdagen, deze niet hoe dan ook voor alle Surinaamse ouderen van betekenis zijn. Al doende leer je in het omgaan met diversiteit dat het altijd weer gaat om het individu en dat je niet zomaar van "de groep" kan spreken.

Mede hierdoor heb ik in de loop van de jaren gekozen voor heterogene gespreksgroepen en dus geen aparte groep voor Surinaamse ouderen.

In de heterogene groepen kwam en komt het Surinaamse geluid vaak naar voren. Een voorbeeld, als een van de vele voorbeelden: Een van oorsprong ras Amsterdamse oudere verzucht tijdens een groepsgesprek hoe graag ze bij de Creoolse oudere, die naast haar zit, in de kano op de rivier had willen zitten, omdat haar dat heel avontuurlijk lijkt. Het onderwerp is die ochtend: "Delen en gemeenschap". Mijnheer vertelt, hoe het de gewoonte was om vlees van een gedood dier, over de nabijgelegen dorpen onder de mensen te verdelen en hoe hij met zijn kano de dorpen langs de rivier afgang. Het mooie aan heterogeniteit is natuurlijk de kruisbestuiving die er plaatsvindt. Mensen beluisteren kleurrijke verhalen uit een andere cultuur en leren wat over elkaars achtergrond. Ze leren elkaar vollediger kennen. Dit komt contacten natuurlijk ten goede en daarmee de sfeer in een woon en -zorg centrum, wat vooral een gemeenschap van mensen is.

Mooie bijkomstigheid van deze heterogene groepsgesprekken is dat er naast de verschillen ook zoveel overeenkomsten voor het oprapen liggen, waar je met elkaar verder op in kan gaan (overeenkomsten die men eerder niet vermoedde): immers dat wat ouderen in Suriname hebben meegemaakt heeft vaak gelijkenissen met het Nederland in de 30er-40er-

50er jaren. Zo memoreerde iemand, n.a.v het verhaal van de Creoolse mijnheer in de kano, hoe er tijdens de oorlogsjaren een sfeer van delen en gemeenschapszin was en leven er verhalen bij de mensen daarover. Bij ons stonden de ouders van onze ouderen of de ouderen zelf, ook achter het wasbord, misschien niet aan de rivier, maar zo zijn er veel parallellen.

Er is wat mij betreft veel positiefs te zeggen over heterogene gespreksgroepen met ouderen. Veel meer dan ik nu even op kan noemen, maar jullie begrijpen dat het 'm zit in uitwisseling, je blik verruimen, bekend maakt bemind, overeenkomsten ervaren, verschillen er laten zijn met respect voor elkaars achtergrond etc. **In de dynamiek van zo'n groep vindt dat plaats.** *Tolerantie en gemeenschapszin in actie en in wording zou je kunnen zeggen.*

Daar komt nog bij dat wanneer je aandacht besteed aan diversiteit, door voor bepaalde groepen aparte activiteiten te organiseren, dit in eerste instantie vaak ook weerstand oproept, is onze ervaring.

(Bruggetje) Zoals bij de opstart van de *Roze activiteiten* in de Venser, om recht te doen aan de sexuele diversiteit onder ouderen: aantal homoseksuele ouderen die zich zorgen maakten, moet dat nou? Angst voor stigmatisering, uitsluiting. Juist de groep waar je aandacht aan besteedt, verwelkomt dat niet meteen vanzelfsprekend. Dit geldt ook voor de mensen die buiten deze groep vallen: "Waarom voor hun wel en voor ons niet", even kort door de bocht het krachtenveld wat zichtbaar wordt als je aandacht gaat besteden aan verschillen. Er gaat tijd overheen en het vraagt o.a een zorgvuldige communicatie, voordat mensen baat hebben bij het zichtbaar maken van verschillen.

Daarnaast is het zo dat aandacht voor een bepaalde groep, altijd weer de behoefte aan individualiteit oproept. Ieder heeft een eigen verhaal te vertellen, een eigen beleving, een eigen geschiedenis. Niemand wil gereduceerd of gelijkgeschakeld worden, niemand wil verbijzonderd worden vanuit of omwille van zijn geboortegrond, sexuele geaardheid of geloofsovertuiging/levensbeschouwing, om maar een paar invalshoeken te noemen. Ieder mens wil ontmoet en gezien worden in zijn of haar uniciteit. Zoals we dat in de Venser, ook weer terugzagen bij een Surinaamse viering rondom onafhankelijkheidsdag, waarbij een aantal Surinaamse ouderen ons achteraf met klem kwamen vertellen: "Die liederen die er gezongen werden, die zongen wij nooit thuis, bij ons ging het heel anders". Tegelijkertijd kan je eigenheid niet los zien van dat wat ons gevormd heeft; zoals bijvoorbeeld geboorteland en cultuur.

De vraag om een pilot van Mijn leven in kaart in de Venser te houden, was aanleiding om een gespreksgroep alleen voor Surinaamse ouderen op te zetten.

Het is een groot succes gebleken. Een aantal zaken lijken uit de pilot naar voren te komen.

Bij deze mijn persoonlijke impressie en reflecties.

(Deze zijn bedoeld als zijnde van toepassing op de groep die aan de pilot heeft meegewerkt. Ik beoog niet dit in zijn algemeenheid te stellen.)

-Surinaamse ouderen onder elkaar voeren een ander gesprek, dan binnen een heterogene groep.

-Stukken van het levensverhaal komen gedetailleerder naar voren.

-Andere delen van eigenheid en identiteit worden zichtbaar.

-De groepsdynamiek krijgt een andere vorm.

-De gedeelde grond van het moederland en de ermee verbonden cultuur schuift naar voren, ipv dat zij ergens op de achtergrond aanwezig is.

-Dat geldt ook voor waarden en normen, geloof en levenswijshouding.

Ik ga heel kort op deze punten in en noem een paar voorbeelden:

-Een ander gesprek hoezo?

Het onder elkaar zijn als Surinamers geeft meteen een andere sfeer hoe dan ook. Simpel voorbeeld: er wordt meer gelachen. Het gesprek verloopt minder structureel. Er zijn onderonsjes met buurvrouw, of buurman, binnen de groep. Er wordt met regelmaat door elkaar heen gepraat. Het is een levendig gebeuren. Ik liep en loop aan tegen mijn manier van werken die veelal gaat over thematiseren, reflecteren, zoeken naar de betekenis en de diepere lagen of krachtbronnen in verhalen. Laat ik het zo zeggen: het is niet zo dat dit niet gebeurt, maar het gebeurt op een geheel andere, eigen wijze. Het wordt te breedspakig om daar nu verder op in te gaan, wellicht dat mijn verdere verhaal sowieso verduidelijking geeft, over het andere verloop van de gesprekken.

Als groepsbegeleider/geestelijk verzorger, kom je in de rol van gast en gastvrouw terecht. Je bent te gast, binnen de groep, die haar eigen mores kent. Ik draag aan, ik nodig uit, ik faciliteer, maar blijf ergens ook buitenstaander, als niet Surinaamse.

Binnen de pilot met Paulien bleek al snel dat het feit dat Paulien een aantal jaren als dominee in Suriname gewerkt heeft, van veel betekenis was voor de mensen. Ze kent het land, de cultuur en ook de taal uit eigen ervaring. Ze werd door de ouderen gezien als “een van hen”. Ik had dan ook bedacht dat als ik de groep na de pilot door zou zetten, ik opzoek moest gaan naar een Surinaamse vrijwilligster.

Haar aanwezigheid in de groep, als geboren en getogen Surinaamse blijkt, zoals verwacht, cruciaal. Ik heb de rol van gastvrouw, zij is de vertaalster, het medium. Naast dat zij letterlijk vertaalt, omdat de mensen soms in hun eigen taal overgaan, ondersteunt haar aanwezigheid op allerlei manieren het gevoel van “onder elkaar zijn” van de deelnemers.

De kaarten met alle thema's en verdiepvragen zijn een geweldig hulpmiddel voor vrijwilligers. Als geestelijk verzorger gebruik ik ze na afronding van de pilot, niet meer continu, maar pak ze er ter voorbereiding soms bij.

-Stukken van het levensverhaal komen gedetailleerder naar voren

Binnen de pilot bleek al snel dat het onder elkaar zijn, de mensen de gelegenheid geeft om heel gedetailleerd te delen over hun jeugdervaringen. Mensen hebben b.v op dezelfde school gezeten, in dezelfde straat gewoond. Soms sloten erven op elkaar aan, of men kent de verschillende buurten in Paramaribo. *Een voorbeeld van gedetailleerd vertellen en delen met elkaar:* We besteedden een ochtend aan waar het huis stond waar mensen zijn opgegroeid. Dit nodigde uit tot een discussie, wie er het langst moest lopen naar school: “Nee hoor, je had ook anders kunnen lopen. Of: “Ik klom gewoon over het hek daar en daar”. Het lijkt op zo'n moment alsof men weer even kind is met elkaar en terug op Surinaamse bodem. Het geeft ook aan dat Paramaribo een kleine gemeenschap was. Het geografische geheugen kwam gedetailleerd tot leven. De herbeleving hiervan is, zo vermoed ik, met name betekenisvol, omdat mensen hun geboortegrond uiteindelijk hebben verlaten en naar Nederland zijn geëmigreerd.

-Andere delen van eigenheid en identiteit worden zichtbaar

Het onder elkaar zijn geeft mensen de gelegenheid om zichzelf te zijn als Surinamer. Wat ons is opgevallen uit de gesprekken, is dat het vertrek naar Nederland voor het merendeel van de mensen een grote impact heeft gehad. Mijn ervaring is dat je Surinaamse mensen in een heterogene groep ouderen, daar niet of nauwelijks over hoort. Mensen zijn zich aan gaan passen aan het leven hier. Hebben veel achter zich moeten laten wat vertrouwt en bekend was. Het samenzijn doet Suriname en het leven daar

herleven. Men pakt ahw een draad met elkaar op, vanuit gedeelde ervaringen en herinneringen.

Een ander voorbeeld van een gedeeld stuk levensverhaal, wat Surinaamse ouderen mede gevormd heeft en wat in de verschillende gesprekken met regelmaat terugkwam, is het feit dat het merendeel van de mensen armoede heeft gekend in zijn of haar jeugd. Ouders, grootouders moesten de eindjes aan elkaar knopen. De kinderen kregen vaak volwassen taken, moesten binnen het gezin of elders meewerken om de boel draaiende te houden.

Mensen zijn zich ook sterk bewust van een gevoel van “wij”: van de gemeenschap, men noemt elkaar ook zuster of broeder, oom of tante, ook wanneer dat niet in de familielijn zit. Het afscheid moeten nemen van vertrouwde verbanden en je weg gaan zoeken in een ander land, is een “Life event”, wat door “het onder elkaar zijn”, voorzichtig aan bespreek wordt, zo bleek en erkenning vindt. Er lijkt schroom te zijn om hierover te praten en te delen met elkaar. Pijnlijke stukken zijn het in het levensverhaal van Surinaamse ouderen. De betekenis van de groep wordt hier duidelijk zichtbaar.

-De groepsdynamiek krijgt een andere vorm

Zoals eerder gezegd, levert het “onder elkaar zijn” van Surinaamse ouderen een eigen sfeer en dynamiek in de groep op. Dit zie je ook terug in de wijze waarop Surinaamse ouderen omgaan met leed, met pijnlijke stukken uit het levensverhaal. *“Gedeeld leed” werd op een eigen wijze bespreekbaar.* Ook in heterogene groepen is het niet eenvoudig om over pijnlijke gebeurtenissen te praten met elkaar. Dit is immers een generationele kwestie: Ouderen van nu zijn niet groot geworden in een tijd, dat het gebruikelijk was om over gevoelens te praten, maar bij Surinaamse ouderen zie je duidelijk terug dat men op een eigen wijze leed als het ware aanstipt en liefst overgaat tot het “zo zijn van de dingen”.

Voorbeeld hiervan zijn de verhalen rondom migratie en armoede in de jeugd. Soms worden zaken kort benoemd, is medeleven van anderen merkbaar in een zucht of een kreun (ach schatje, mi goedoe), maar is het niet vanzelfsprekend om op door te gaan met elkaar, Praten over gevoelens is bij Surinaamse mensen over het algemeen niet gebruikelijk, dat zie ik toch ook wel terug bij de jongere generatie waar medewerkers toe behoren. Binnen de groepsbegeleiding vraagt dit: Timing,, luchtigheid, feeling hebben wie er wel of niet wat wil zeggen. Dingen “laten”, ipv er meteen dieper op in te willen gaan. Het zijn een aantal ingrediënten die bij kunnen dragen aan veiligheid en vertrouwen. “Dat de

onderste steen niet boven hoeft te komen”, dat iedereen gepast kan vertellen, dat je in de gaten houdt wat het luisteren naar elkaar bij individuen oproept. Dat erkend wordt dat een ieder een eigen unieke bijdrage heeft. Dat er naast overeenkomsten verschillen zijn die zichtbaar mogen en kunnen worden.

Binnen de vertrouwde van de eigen groep en van gedeelde ervaringen over migratie, kwamen er verhalen los over wat de migratie naar Nederland voor mensen betekend heeft. Wat de mensen achterlieten en hoe het was om hier te aarden. Het zijn veelal verhalen die moeizaam geuit worden en bij mensen veel oproepen. Aan de andere kant worden ook krachtbronnen van mensen zichtbaar: Een levensmotto wat met regelmaat terugkwam is: “Voor alles is altijd een oplossing”, met een aanzienlijk aantal voorbeelden daarvan.

-De gedeelde grond van het moederland en de ermee verbonden cultuur schuift naar voren, ipv dat zij ergens op de achtergrond aanwezig is.

Surinamer zijn, is wanneer de mensen onder elkaar zijn, binnen de groep zijn, de norm, het opgegroeid zijn daar, het Surinamer zijn en wat dit voor mensen betekent.

Opvallend was dat er over onderwerpen, waar veelal in heterogene groepen, ergens een taboe op lijkt te rusten, vrijuit gedeeld werd. Ik denk hierbij aan Winti rituelen en wat mensen daaraan ervaren hebben (zoals onverklaarbare genezingen) of hoe ze er juist niks mee te maken willen hebben, maar ook aan opvoedingsstijlen die anders zijn dan hier in Nederland. Is het passend om een kind streng te straffen? Mag je een kind slaan? Wat hebben mensen ervaren, hoe kijken ze erop terug?

Ook kwamen er allerlei verhalen los over badingsrituelen en geneeskrachtige kruiden, over hoe je kruiden en planten het best in de grond kan zetten en verzorgen. Verhalen verbonden met het land, de aarde, de grond. Het zijn zintuiglijke verhalen. Verbonden met hoe iets voelt, proeft, ruikt of groeit.

-Waarden en normen, geloof en levenswijsheid

Na de bijeenkomsten kwamen we tot de conclusie dat het voelen, het ervaren, het delen voor de mensen voorop staat. De dingen hoeven veelal uiteindelijk niet verklaard of begrepen of diepgaand bereflecteerd te worden.

Er is een houding dat men zaken neemt zoals ze komen. Dat de dingen “zo moeten zijn”. Dat het gaat om overgave. Dat er een God is bij wie je je vragen neer kan leggen. Dat hij alles overziet en weet. Er is een gedeeld

vertrouwen in dat er “iets” is wat stuurt en steunt en draagt en waar je op terug kan vallen. Dit geeft een soort van “los en ontspannen sausje” wat zich in het samenzijn mengt en voelbaar is. Als mensen het echt niet weten wijzen ze naar boven. Daar komen de antwoorden vandaan.

Pas nu, begrijp ik meer dan voorheen, waarom Surinaamse ouderen, wanneer je hen vraagt hoe het met ze gaat veelal antwoorden met: *Rustig*.

Er valt echt nog veel meer te zeggen over de waarde van groepsgesprekken over het levensverhaal met migranten ouderen. Ik laat het hierbij. Ik ben Paulien dankbaar, dat ze de Venser en mij heeft weten te vinden en dat de samenwerking vanaf het begin inspirerend was en dat de pilot veel heeft opgeleverd, wat het welzijn van Surinaamse ouderen ten goede komt.

Wat ik nog wil zeggen is dat het begeleiden van een groep als deze, deskundigheid vraagt, die je van vrijwilligers niet kan en mag verwachten. Wat ook bleek is dat sommige ouderen na een groepsgesprek, behoefte hadden aan individuele gesprekken, doordat er veel terugkwam in de herinnering, wat voor die tijd min of meer verborgen bleef. Een goed luisterend oor van een vrijwilliger is van onschatbare waarde, maar er kan ook professionele begeleiding nodig zijn.

Ellen Loomans
Humanistisch raadvrouw
De Venser